

DE MINISTER VAN ALLES
EN DE MOSLIMS VAN MYANMAR

Colofon

ISBN: 978 90 8954 992 1

1e druk 2017

© 2017, Joop Verstraten

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra\

Foto's omslag: Rosa Nelissen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

MINISTER VAN ALLES

EN DE MOSLIMS VAN MYANMAR

Joop Verstraten

“Ik begon te vermoeden dat ik volmaakt ben.

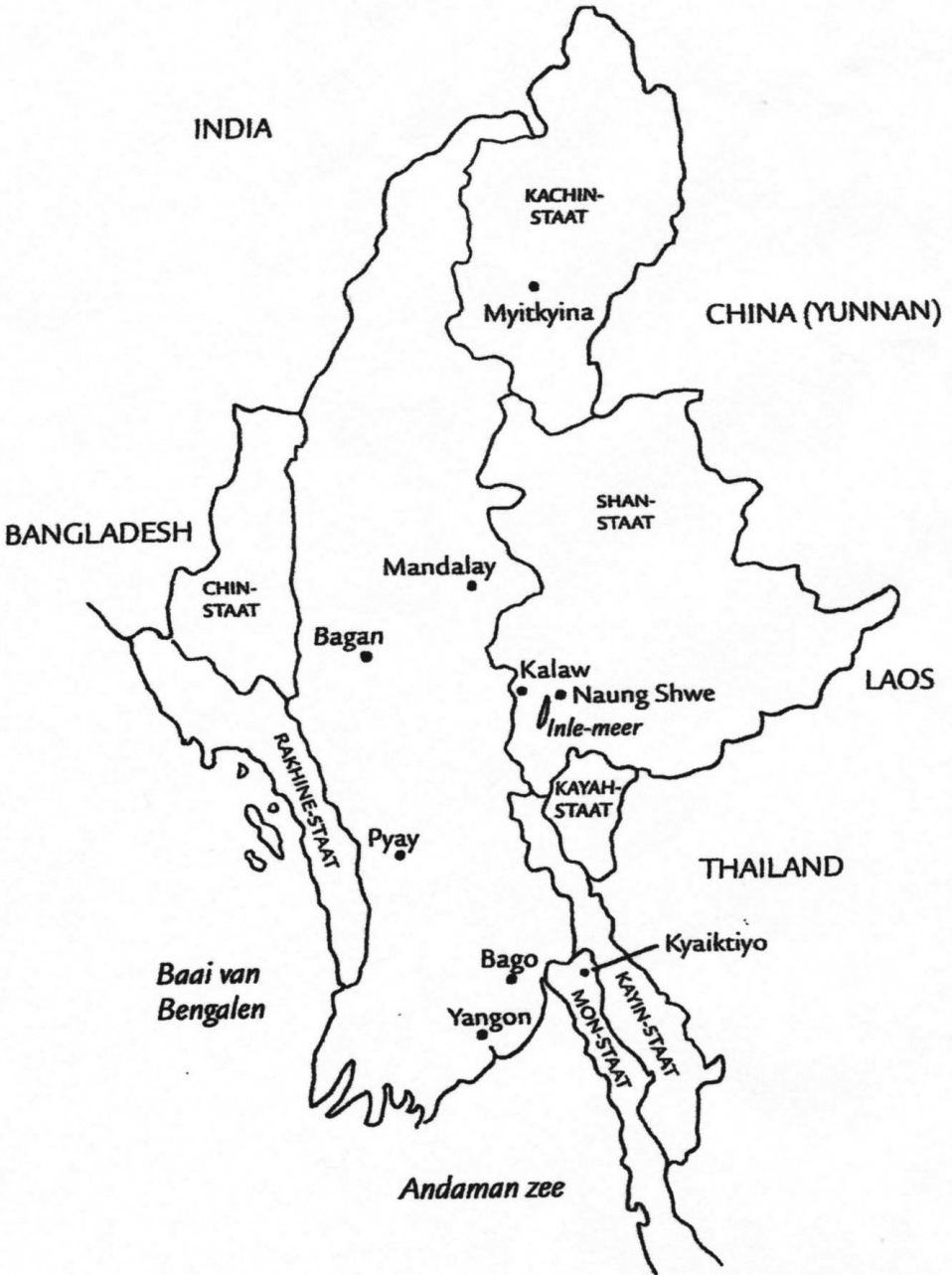
Dat kan me nog gaan opbreken.”

Tibor Fischer, ‘De reis naar het einde van de kamer’

“We use the word tragic carelessly these days to describe any sort of disaster that kills people (...) In its original Greek sense, however, the word refers not to straightforward natural disasters but to tragic drama, in which it was hubris, an all-too-human arrogance and pride, that triggered a particular calamity.”

Antony Brandt, ‘The man who ate his boots’

MYANMAR

Inhoud

Inleiding	11
1. Over het winnen van een Nobelprijs	17
2. De werking van een <i>silver spoon</i>	19
3. De verkiezingen van 1990	26
4. De politiek van het zwijgen	30
5. De geboorte van Birma	35
6. De politieke integriteit van Aung San	39
7. Aung San en de minderheden	46
8. De mislukte democratie en de geslaagde junta	54
9. De verstoting van Birma	63
10. De wereld van de <i>Tatmadaw</i>	70
11. De terugkeer van Myanmar	78
12. Een oude onbekende	90
13. De Weg van de Vredelievenden	112
14. De Nobelprijs gewogen	125
15. Treurzang	150
Literatuurlijst	161
Dankwoord	165

Inleiding

“Scepticism is the only safeguard against the immorality and delusions of power” - Maung Zarni¹

“Het wezen van de journalistiek is niet het publiceren van welkome, maar van onwelkome informatie” - Hans Wansink²

Sporadisch, met flinke tussenpozen, sijpelt er in het Westen nieuws door uit het verre Myanmar. Krantenlezers en kijkers van nieuwsprogramma's op televisie kunnen dan flarden opvangen van een schijnbaar tegenstrijdige ontwikkeling in dat land: na decennia van huisarrest is de icoon van mensenrechten en vrede, Aung San Suu Kyi, aan de macht gekomen nadat er in 2012 en 2015 voor het eerst sinds 1990 weer verkiezingen waren gehouden. Dat klinkt hoopgevend, maar vervolgens worden er vanuit hetzelfde Myanmar berichten opgevangen over ernstige schendingen van mensenrechten, over etnische zuiveringen en zelfs een aanstaande genocide. Hoe zit dat?

In 2006 verscheen mijn eerdere boek over Myanmar: 'De Boeddha en de marionetten'. De ondertitel luidde 'een reis door het hart van Birma/Myanmar', en dat hart was geografisch en figuurlijk bedoeld. Het boek was deels een verslag van een tocht door het centrale deel van het land – omdat de grensgebieden toen, onder het regime van de heersende junta, moeilijk toegankelijk c.q. verboden gebied waren. Maar dat 'hart' in de ondertitel sloeg ook op wat de, naar mijn mening, meest wezenlijke kenmerken zijn van de cultuur en geschiedenis van Myanmar. Daarom besteedde ik in dat boek veel aandacht aan de koloniale en postkoloniale geschiedenis, aan de rol die eerst Groot-Brittannië en daarna, na de Tweede Wereldoorlog, de Verenigde Staten speelden bij de ontwikkelingen in Myanmar. De Amerikanen ondersteunden toen de – volstrekt illegale – bezetting van het oostelijk

deel van Birma door de Chinese nationalistten van Tsjang Kai-tsjek. Die Amerikaanse steun ging verder dan wapenleveranties en omvatte ook een belangrijke rol voor de CIA bij de teelt en het transport van papaver en opium. Zodoende droegen de Verenigde Staten, verwickeld in hun strijd tegen de communisten van Mao Zedong, in belangrijke mate bij aan de ontwrichting van de pasgeboren zelfstandige staat Birma.

Een kwart eeuw later verscheen Aung San Suu Kyi op het toneel, dochter van de nogal opportunistisch geaarde politicus en zelfbenoemd generaal Aung San. De dochter werd in 1989 leider van de grootste oppositiepartij, maar bij de algemene verkiezingen van 1990 mondde haar klinkende stembuswinst uit in een fiasco en werden de leiders van haar partij gevangengezet. Aung San Suu Kyi zelf kwam er relatief genadig van af: zij kreeg geen gevangenisstraf, maar werd door de junta onder huisarrest geplaatst.

Die betrekkelijk milde behandeling dankte Aung San Suu Kyi waarschijnlijk aan het feit dat zij inmiddels in het Westen de meest populaire – zo niet de enige *bekende* – inwoner van Myanmar was: een elegante, welbespraakte en zich in Oxford-Engels goed verstaanbaar makende opponent van de militaire machthebbers. In 1991, terwijl zij dus onder huisarrest in de hoofdstad Yangon verbleef, werd haar de Nobelprijs voor de Vrede toegekend. Vanaf dat moment groeide zij uit tot een waar icoon van het verzet tegen de junta en vóór democratie en de naleving van mensenrechten.

In mijn boek ‘De Boeddha en de marionetten’ was ik zo vrij een aantal kanttekeningen te plaatsen bij de opstelling van Aung San Suu Kyi zoals die naar voren kwam uit enkele interviews in de jaren 90. Ondanks haar huisarrest (en natuurlijk ook tussen de periodes van huisarrest door) ontving zij af en toe westerse journalisten en dat bood haar de gelegenheid om haar ideeën en plannen uit de doeken te doen. Zo plaatste zij in 1996 de oproep tot een economische en toeristische boycot van Myanmar, een oproep waaraan gehoor werd gegeven door de Verenigde Staten, gevolgd door andere westerse landen. De junta

was minder enthousiast en het leverde Aung San Suu Kyi een tweede periode van huisarrest op. Bovendien bleek dat ook binnen haar eigen partij, de *National League for Democracy* (NLD), weinig mensen haar oproep steunden, omdat men vreesde dat de gevolgen van een westerse boycot vooral op het bordje van de gewone man en vrouw terecht zouden komen. Aung San Suu Kyi trok zich echter weinig aan van deze interne oppositie en bleef publiekelijk hameren op een boycot. Buiten Myanmar waagden weinig journalisten en nog minder regeringsleiders te twijfelen aan de wijsheid van haar visie.

Het was duidelijk dat deze oproep tot een boycot tot doel had om de junta op de knieën te krijgen, het zei niets over haar ideeën omtrent het weer aan de praat krijgen van de toch al haperende economie. Over verdere toekomstplannen wilde ze simpelweg niet praten. Ze kreeg, meer dan eens, de kans daartoe, sterker nog: journalisten vroegen daar expliciet naar, maar ze bleef consequent en hardnekkig weigeren om haar visie op de toekomst op tafel te leggen. Dat leek me wonderlijk, omdat je van een politica van haar statuur en met haar ambities toch zou mogen verwachten (of zelfs eisen) dat zij een visie zou hebben op de belangrijkste problemen van het land en op de manier waarop die aangepakt zouden moeten worden. En problemen waren er te over. Om er daarvan maar twee belangrijke te noemen: de economie en de etnische diversiteit.

Wat haar aanpak van het eerste probleem betreft, kon voorlopig worden volstaan met de constatering dat Aung Sa Suu Kyi aan de wieg stond van de westerse boycot, die desastreuze gevolgen zou hebben voor een groot deel van de bevolking. Over hoe het ná deze boycot verder zou moeten, zweeg ze. Het tweede probleem, de etnische diversiteit, was van minstens even groot belang.

Myanmar telt één groot volk dat in veel opzichten de dienst uitmaakt. Ongeveer twee derde van de inwoners behoort tot deze etnische groep, de Bamar, en zij wonen grotendeels in het vruchtbare centrale deel van het land, de brede Irrawaddy-delta. In de meer bergachtige gebieden daaromheen wonen tal van andere, kleinere volkeren, soms verwant aan de Bamar, soms niet, soms net als de Bamar aanhangers van

het Theravada-boeddhisme, soms niet. Fricties zijn er altijd geweest en werden soms, zoals destijds door de Britse koloniale bestuurders, welbewust aangewakkerd.

Vragen over hoe zij deze problemen – met name dat van de etnische diversiteit – dacht aan te pakken, werden door Aung San Suu Kyi consequent gepareerd met het antwoord, soms bits of kribbig, dat zij daar *niet* over wenste te praten. Liever filosofeerde zij over de kracht van gewelddoos verzet en van boeddhistische meditatie.

Inmiddels is het ruim tien jaar geleden dat ‘De Boeddha en de marionetten’ verscheen en in de tussentijd is er veel veranderd. Er is een nieuwe grondwet en er is een nieuw parlement, waarvan nog steeds een kwart van de zetels in handen is van de militairen, en er is een nieuwe regering waarvan een aantal belangrijke posten eveneens door het leger worden bezet, met name de ministeries van Defensie en van Grenszaken. En Aung San Suu Kyi, niet langer onder huisarrest, neemt een prominente plaats in binnen de huidige regering. Zij is minister van Buitenlandse Zaken, chef van het bureau van de president, minister van Onderwijs en minister van Energiezaken. Alsof dat niet genoeg is, bekleedt zij sinds april 2016 ook nog de functie van *State Counsellor*, staatskanselier – een speciaal voor haar gecreëerde functie die haar, in haar eigen woorden, “machtiger maakt dan de minister-president”. Zij is thans, zo wordt wel gezegd, de minister van Alles.

Deze veranderingen trokken veel aandacht in het buitenland, zeker in buurland China, dat gedurende de laatste decennia veel invloed heeft gewonnen in Myanmar. Maar ook in Amerika en Europa werd, vanaf zo ongeveer 2011 met stijgend enthousiasme, soms bijna euforisch, gereageerd op het uitschrijven van de eerste algemene verkiezingen, op de vrijlating van politieke gevangenen, nieuwe wetgeving, sociale hervormingen en de toenemende vrijheid voor de binnenlandse pers. Deze ontwikkelingen maakten het voor de westerse landen ook mogelijk om te besluiten, zonder al te veel gezichtsverlies, de economische boycot geleidelijk op te heffen. Dat kwam natuurlijk ook wel goed uit, omdat

zodoende westerse bedrijven weer toegang kregen tot deze markt van 55 miljoen inwoners, en omdat daarmee tevens de kans ontstond om de dominante positie van China enigszins terug te dringen. Gezien de ligging van Myanmar, ingeklemd tussen de grootmachten India en China, wordt het land in toenemende mate van geopolitiek belang.

Veel is veranderd, maar niet alles. Behalve met een ingestorte economie en de armoedeval van het grootste deel van de bevolking kampt Myanmar nog met dat andere grote probleem, dat van de relatie tussen het grote volk der Bamar en de kleinere volkeren, die samen ongeveer 35% van de bevolking uitmaken.

Dit probleem is niet vanzelf opgelost, ondanks de jarenlange, hardnekkige weigering van Aung San Suu Kyi om erover te praten. Nu verkeert zij echter in een andere positie, niet langer langs de zijlijn. Nu is zij immers ‘machtiger dan de minister-president’. Bij nadere beschouwing blijkt die macht in formele zin toch wel begrensd te zijn, maar dat neemt niet weg dat, ook wanneer je die grenzen erkent, het optreden van de staatskanselier vragen oproept.

De etnische conflicten houden aan, laaien op, leiden tot veel geweld tussen de afzonderlijke volkeren enerzijds en de Bamar anderzijds. Het dieptepunt daarbij wordt gevormd door het optreden van staatsinstututen (zoals onder meer maar niet uitsluitend politie, leger en veiligheidsdiensten) tegen de Rohingya, de moslim-minderheid in het westen.

Vanaf 2012 wordt de behandeling van de Rohingya door gezaghebbende organisaties van buiten Myanmar steeds vaker beschreven in termen als ‘etnische zuivering’ en de ‘opmaat naar regelrechte genocide’. De Verenigde Naties hebben de Rohingya in 2015 aangeduid als ‘het meest vervolgd volk ter wereld’. Ingesloten binnen een onzalige driehoek van leger, extremistische boeddhisten en de regering van Aung San Suu Kyi raakt deze moslim-minderheid steeds verder bekneld en bedreigd. Huisvesting, onderwijs, werkgelegenheid: het Rohingya-volk wordt, als de joden onder nazi-Duitsland, stukje bij beetje alles ontnomen, zelfs het staatsburgerschap en hun naam.

En opnieuw doet Aung San Suu Kyi, niet langer onder huisarrest maar thans de machtigste politicus van het land, er voornamelijk het zwijgen toe. De hoogste tijd dus om mijn eerdere commentaar op de Nobelprijswinnares nog eens tegen het licht te houden.

NB:

Elk van de vijftien hiernavolgende hoofdstukken opent met een uitspraak van Aung San Suu Kyi. De meeste citaten zijn ontleend aan haar boek 'Vrij van Angst' en het in boekvorm gegoten lange interview met de Amerikaanse journalist Alan Clements, onder de titel 'Stem van Verzet'. Enkele keren wordt een andere bron gebruikt en die wordt dan afzonderlijk vermeld.

De voetnoten waarnaar in de hoofdstukken met cijfers wordt verwezen, zijn opgenomen aan het eind van elk betreffend hoofdstuk.

¹*Maung Zarni: Birmaans jurist, onder meer rechter in het Sri Lanka-tribunaal*

²*Hans Wansink: recensent van 'De terugkeer van de geschiedenis', Volkskrant, 28 oktober 2005*

1. Over het winnen van een Nobelprijs

“Ik wil hierbij een persoonlijk beroep doen op de ministers van Buitenlandse Zaken van alle landen die in Birma geaccrediteerd zijn, om de kwestie van de mensenrechten in dit land in de meest ondubbelzinnige termen ter sprake te brengen bij de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.”

Afgezien van de leden, donateurs en sympathisanten van *Amnesty International* waren er in de periode rond de verkiezingen van 1990 nog niet zo erg veel westerlingen die onmiddellijk wisten om wie het ging als de naam van Aung San Suu Kyi viel. Dat veranderde in de herfst van 1991, toen haar de Nobelprijs voor de Vrede werd toegekend. Het Noorse Nobelcomité vermeldde dat deze toekenning plaatsvond vanwege *“haar geweldloze strijd voor democratie en mensenrechten”*.

Vanaf dat moment nam de naamsbekendheid van Aung San Suu Kyi snel toe en weldra was zij, ook in West-Europa en Noord-Amerika, de bekendste inwoner van Myanmar, het vroegere Birma.

Aan de toekenning van de Nobelprijs gaat altijd een voordracht vooraf. Allicht – er zijn vermoedelijk weinig mensen die denken dat je in aanmerking komt door zelf even een sollicitatiebrief aan het comité in Oslo te schrijven. Die voordracht moet van iemand anders komen en het Nobelcomité accepteert uitsluitend nominaties uit een select gezelschap: leden van nationale parlementen en regeringen, leden van internationale gerechtshoven, bestuursvoorzitters van universiteiten of onderzoeksinstituten op het gebied van vredesvraagstukken, eerdere winnaars van de Nobelprijs. Ook kunnen leden van het comité zelf een voordracht doen.

Dat comité bestaat uit vijf mensen, allen benoemd door de *Storting*, het parlement van Noorwegen. Alfred Nobel, de man die dit allemaal bedacht, had deze constructie bepaald in zijn testament.

Destijds vormden Noorwegen en Zweden een personele unie, en dat betekende onder meer dat Noorwegen geen eigen buitenlands beleid hoefde te voeren. Nobel beoogde met zijn bepaling te voorkomen dat buitenlandse mogendheden zouden gaan trachten het werk van het comité te beïnvloeden.

In het geval van Aung San Suu Kyi was de voordracht afkomstig van Václav Havel, schrijver, dissident-activist in het voormalige Tsjecho-Slowakije en, na de ineenstorting van het Oostblok, de eerste president van de Tsjechische Republiek. Als voorman van het collectief *Charta 77*, dat zich sterk maakte voor de mensenrechten, was Havel zelf in 1986 gelauwerd met de Erasmusprijs.

Aan de toekenning van elke Nobelprijs – voor de Vrede, voor Literatuur, voor Scheikunde, et cetera – is een aardig geldbedrag verbonden. In zijn testament had Alfred Nobel, overleden in 1896 en rijk geworden met olie uit Azerbeidzjan, bepaald dat een deel van zijn vermogen zou worden ondergebracht in een fonds bedoeld om de jaarlijkse, naar hem vernoemde prijzen op te luisteren met het rendement van dit vermogen. Op basis van de huidige rentestand bedraagt dit circa 900.000 euro, in 1991 zal het iets hoger hebben gelegen. Maar het is natuurlijk vooral een zaak van erkenning en prestige. In het geval van Aung San Suu Kyi leek het wel alsof er in Oslo een kettingreactie in gang was gezet waarbij niemand wilde achterblijven. In hoog tempo werd zij overspoeld met andere blijken van eerbetoon. Het leverde een imposante lijst op, met erelidmaatschappen van tal van non-profitorganisaties, eredoctoraten van een hele serie universiteiten (waaronder die van Brussel, Leuven, Oxford, Johannesburg, Seoul, Bologna en Sydney) en het ereburgerschap van onder meer Dublin en Canada.

Maar het begon met die voordracht van Havel, een man met gezag. Dit alles zou op deze plek misschien het noemen niet waard zijn wanneer het niet zo kenmerkend zou zijn voor het leven van Aung San Suu Kyi. Zij is immers in menig opzicht een kind dat, zoals de Britten dat zo mooi noemen, werd geboren met *'a silver spoon in her mouth'*.

2. De werking van een *silver spoon*

“Sinds mijn jeugd werd mij geleerd om dicht bij mensen uit andere etnische groepen te wonen. Op deze manier gaan we nadenken over andere etnische groepen dan onze eigen groep. We moeten sympathie en begrip tonen.”

Myanmar, het vroegere Birma, was vanaf de 19^e eeuw tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog een Britse kolonie. Het gezegde over die *silver spoon* is afkomstig uit het land van die bezetter, een land met een glasheldere en nagenoeg onbreekbare scheidingswand tussen de bovenklasse en het gepeupel. Het gewone volk at met een houten lepel, de *Lords* en de *Ladies* hadden dat stadium al lang achter zich gelaten en maakten gebruik van bestek van betere kwaliteit, bij voorkeur van edelmetaal. Geboren worden in deze hogere kringen betekende dat het je in je jeugd (en meestal ook daarna) aan niets ontbrak in materieel opzicht. Het betekende voorts dat er, dankzij je komaf, regelmatig deuren voor je werden geopend door familieleden, vrienden of andere belangrijke relaties. Misschien beschikte je over de benodigde kwaliteiten om door die deuren te kunnen wandelen, maar het ging in de eerste plaats om het milieu waaruit je stamde. Het is eenzelfde type mechanisme als wat in goed Nederlands doorgaans wordt aangeduid met *‘old boys network’*.

Aung San Suu Kyi verloor haar vader toen zij twee jaar oud was. Hij was een van de slachtoffers van een aanslag, gepleegd door een politiek rivaal. Dat was natuurlijk tragisch voor zijn vrouw en kinderen, maar die nakomelingen hebben in materieel opzicht nooit veel reden tot klagen gehad. Birma zuchtte in 1945, het jaar waarin Aung San Suu Kyi werd geboren, onder de desastreuze gevolgen van de Tweede Wereldoorlog, maar de moeder die achterbleef met drie kinderen stamde uit een welgestelde familie en ook de vader was bepaald geen lid van de arme

onderklasse. Hij was bovendien de man die, in de ogen van velen, het land naar de onafhankelijkheid had geleid en die bij zijn dood op de top van zijn politieke macht stond. Nadien is hij, ook binnen kringen van de militaire junta, uitgegroeid tot een held van legendarische proporties. Zoals meer dan veertig jaar na zijn dood zou blijken, kon hij zelfs toen nog deuren openen voor zijn dochter: toen die dochter, na een afwezigheid van decennia in 1988 terugkeerde in het land waar ze geboren was en kort daarna haar politieke aspiraties aan de dag legde, opperde een bevriend politicus het idee om aan haar eigen naam (Suu Kyi) die van haar vader toe te voegen. Vanaf dat moment ging zij door het leven als Aung San Suu Kyi. Als pr-stunt een briljante zet: in één klap was zij in het collectieve geheugen van de inwoners van Myanmar teruggekeerd: de verloren dochter bleek weer te zijn thuisgekomen en wie nog niet wist van het bestaan van die dochter, die wist het nu.

Aung San groeide op in Natmawk, een onbetekenend plaatsje in centraal-Birma, zo'n tweehonderd kilometer ten zuiden van Mandalay. Zijn vader, U Phar, was een niet erg succesvol advocaat, maar diens echtgenote wist goed om te gaan met het inkomen en de bezittingen. Aung San was, met afstand, de laatste in een rij van negen kinderen. Verwend en koppig als hij was, wist hij altijd zijn zin door te zetten. Daarbij bediende hij zich van wapens als langdurig zwijgen of zelfs een hongerstaking. Toen hij achttien jaar oud was, vertrok Aung San naar de hoofdstad om daar, net als zijn vader voor hem, rechten te gaan studeren. Daar kwam niet veel van terecht, omdat hij al snel in de ban raakte van politieke bewegingen. En vervolgens bereikte de Tweede Wereldoorlog Birma en werd alles opeens anders.

Khin Kyi, de moeder van Suu Kyi, kwam uit een welgesteld gezin, waarin meerdere bedienden rondliepen. In het gezin werd het Theravada-boeddhisme aangehangen, maar de bedienden waren allemaal moslims. Khin Kyi werd toegelaten tot westerse scholen, een privilege dat ten tijde van het Britse bestuur bepaald niet was voorbehouden aan alle autochtone Birmese jongeren. Khin Kyi bezocht eerst een meisjesschool gerund door Amerikaanse baptisten en daarna het Britse *Teacher's Training College*. In 1942 trad zij in het huwelijk